

ภาพกว้างทางทฤษฎีบนการสื่อสารเชิงซ้อนในสังคมอาเซียน*

Overview of theory on communications complexity in Social of ASEAN.

จอห์น นพดล วคินสุนทร**

บทคัดย่อ

การสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศต่างๆในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมเข้าเป็นประชาคมอาเซียน หรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations : ASEAN) ให้เกิดขึ้นภายในปี 2558 ได้กลายเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการศึกษาวิจัยเพื่อหาองค์ความรู้ทางการสื่อสารในสังคม บทความนี้จึงต้องการนำเสนอภาพกว้างทางทฤษฎีเพื่อเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ให้สามารถใช้อธิบายหรือทำนายการสื่อสารในสังคมอาเซียนได้หลากหลายแง่มุมมากขึ้น บนการสื่อสารเชิงซ้อนในบริบทอาเซียนเพื่อให้เห็นมุมมองในกลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลัก (Mainstream of Communication Theory) และกลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่ (Neo-critical of Communication Theory)

การสื่อสารในสังคมอาเซียนเบื้องต้นสามารถมองในลักษณะแบบจำลองทางการสื่อสารที่สำคัญตามที่ เดวิด เค เบอร์โล เสนอองค์ประกอบไว้คือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ช่องทาง (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) นอกจากนี้สังคมอาเซียนยังมีทิศทางการเปลี่ยนแปลงไปในแบบเชิงซ้อนในด้านต่างๆ จนกลายเป็นความเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมโลก (Global Cultural Flow) จนเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมภายในสังคมอาเซียนที่จะพบทั้งความขัดแย้ง การต่อรอง และการคล้อยตาม ซึ่งจะทำให้เกิดปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ ท้องถิ่นภิวัตน์ และนโยบายภิวัตน์ อาทิ การไม่ยึดเกาะพรมแดน (Ethnoscape) การแย่งชิงความหมายบนพื้นที่สื่อ (Mediascape) และพื้นที่การสร้างตัวตน (Ideoscape)

ดังนั้นการศึกษาในประเด็นการสื่อสารเชิงซ้อนในสังคมอาเซียน จึงเกี่ยวข้องกับมุมมองทางทฤษฎีการสื่อสารคือ 1) การศึกษาเทคนิคการผลิต (Technical Production) ไปสู่การศึกษาความหมายของผลผลิต (Meaning production) 2) การศึกษาการเปิดรับสื่อ (Media Exposure) ไปสู่การศึกษาการเปิดรับสาร (Message Exposure) 3) การศึกษาการสะท้อนความเป็นจริงทางสังคม (Reflection of social reality) ไปสู่การศึกษาการประกอบสร้างความจริงทางสังคม (Construction of social reality) 4) การศึกษาความหมายแบบต่อเนื่อง (Meaning constantly) ไปสู่การศึกษาสัญวิทยา (Semiology) และ 5) การศึกษาประเด็นพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral science) ไปสู่การศึกษาประเด็นทางด้านวัฒนธรรม (Cultural studies) มากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ ภาพกว้างทางทฤษฎี การสื่อสารเชิงซ้อน สังคมอาเซียน

* เพื่อเสนอภาพกว้างทางทฤษฎีบนการสื่อสารเชิงซ้อนในสังคมอาเซียนเพื่อให้เห็นมุมมองของกลุ่มทฤษฎีการสื่อสารที่หลากหลายต่อการนำไปใช้อธิบาย หรือทำนายสังคมการสื่อสารในอาเซียนได้อย่างเหมาะสม

** อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โทร.085 8693330

Abstract

Cooperation among countries in Southeast Asia as well . Association of South East Asian Nations: ASEAN to occur by the year 2558 has become an important area for research for knowledge of communication in society. This article is therefore to overview the theory of communications in Social and to be used to describe or predict the social aspects of the region 's diversity. The communications complexity in the Social of ASEAN to view among Mainstream of communication theory and Neo-critical of communication theory.

Communications in ASEAN preliminary look at the model of communications is by David K. Berlo offering elements that is Sender, Message, Channel and Receiver. In addition, ASEAN has to change directions in the various complexes. Into the Global Cultural Flow until the mix of cultures within ASEAN to meet the conflict to negotiation and the reassessed. This will cause the phenomenon of globalization, Local Governance and Policy Governance. Such as, Ethnoscape Mediascape and Ideoscape.

Therefore, the study of complex communications issues in ASEAN . Pertain to the theoretical perspectives of communication are: 1) The study of Technical Production changes to Meaning production studies 2) The study of Media Exposure changes to Message Exposure studies 3) The study Reflection of social reality changes to Construction of social reality studies 4) The study Meaning constantly changes to Semiology studies, and 5) The study of Behavioral science changes to Cultural studies even more.

Keywords. Overview of theory Communications complexity Social of ASEAN.

บทนำ

สังคมอาเซียนมีความพยายามสร้างความร่วมมือเป็นประชาคมอาเซียน หรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations : ASEAN) ให้เกิดขึ้นภายในปี 2558 โดยมีอุดมคติแห่งการหลอมรวมความร่วมมือใน 3 ด้าน (The ASEAN Economic Community,2013) คือ

1) ประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community หรือ APSC) ซึ่งเป็นการรวมตัวของอาเซียนเพื่อสร้างความมั่นใจเสถียรภาพและสันติภาพในภูมิภาค เพื่อให้ประชาชนในอาเซียนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยปราศจากภัยคุกคามด้านการทหารและภัยคุกคามในรูปแบบอื่นๆ เช่น ภัยพิบัติหรืออาชญากรรมข้ามชาติ

2) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) ซึ่งเป็นบริบททางเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศที่มีการแข่งขันสูง อันส่งผลให้ประเทศต่างๆ ต้องปรับตัวเองเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจโลก รวมถึงการรวมกลุ่มการค้าขายของประเทศต่างๆ อาทิ สหภาพยุโรปและเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ

3) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community หรือ ASCC) ซึ่งมีเป้าหมายให้อาเซียนเป็นประชาคมที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง สังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ประชากรอาเซียนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและมีการพัฒนาในทุกด้านเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

ความร่วมมือดังกล่าวได้กลายเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการศึกษาวิจัยเพื่อหาคำตอบและความรู้และพัฒนาแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ให้เกิดขึ้นใหม่เพื่อให้เท่าทันกับสังคมอาเซียนที่กำลังจะเกิดขึ้นทั้งมิติทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม รวมถึงปัจจัยเกี่ยวเนื่องอื่นๆ ซึ่งปัจจุบันองค์ความรู้เกี่ยวกับอาเซียนยังมีไม่มากพอต่อการอธิบายและทำนายสังคมอาเซียนในหลายแง่มุม แต่ในปัจจุบันประเด็นอาเซียนถูกทำให้เป็นวาระสำคัญเร่งด่วน ซึ่งหากมองในมุมมองของนักวิชาการด้านการสื่อสารจะเห็นว่า ความเข้าใจในสังคมอาเซียนของประเทศต่างๆ ยังคงเวียนวนและเสนอภาพความเป็นจริงของสังคมอาเซียนจากสื่อสารมวลชนเป็นส่วนใหญ่ (นพปฎล คุณวิบูลย์, 2556) และทฤษฎีการสื่อสารที่มาจากปรัชญาความรู้ความจริงที่ต่างกัน จะช่วยให้สามารถกำหนดปัญหาการวิจัยที่มีความหลากหลายแตกต่างกันมากยิ่งขึ้นด้วย (Barker, 2000) ดังนั้นบทความนี้จึงต้องการนำเสนอประเด็นทางวิชาการดังนี้

1. ภาพกว้างทางการสื่อสารในสังคมอาเซียน

การสื่อสารมีบทบาทอย่างสูงในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะสังคมอาเซียนที่กำลังมีความร่วมมือเพื่อหลอมรวมความเหมือนและความต่างในมิติทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ร่วมกันคล้ายกับสหภาพยุโรป หรือ อียู (EU) โดยการจะทำให้คนในประเทศสมาชิกรู้จักคำว่า "อาเซียน" ได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารที่ในปัจจุบันมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากสื่อดั้งเดิม (Traditional Media) ไปสู่สื่อใหม่ (New Media) จนกระทั่งพฤติกรรมการสื่อสารของผู้คนในสังคมอาเซียนมีโครงสร้างที่สลับซับซ้อนมากขึ้น จึงเป็นการยากที่จะนำเอาทฤษฎีทางการสื่อสารในแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียวมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นโดยไม่เกิดข้อจำกัด หรือความคลาดเคลื่อนในการทำนายด้วยทฤษฎี

ปัจจุบันการสื่อสารกลายเป็นศาสตร์หรือสำนักความรู้ที่มีการรวบรวม แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ไว้เพื่ออธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์ทางการสื่อสารในสังคม โดยทฤษฎีทางการสื่อสารต่างๆ ทำหน้าที่เปรียบได้กับการใช้ไฟฉายส่องไปยังหนทางแห่งปรากฏการณ์ (Phenomena) ให้เกิดความชัดเจนและสามารถอธิบายความสัมพันธ์ต่างๆ อันเป็นสิ่งสำคัญของการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีวิจัย หรือการใช้องค์ความรู้ที่มีอยู่ก่อนมาอธิบายในแบบนิรนัย (Deductive) และหรือในปรากฏการณ์ที่สลับซับซ้อนย่อยลงไป อาจต้องพัฒนาองค์ความรู้ในแบบอุปนัย (Inductive) (Baran, 1995) ทั้งนี้เพื่อให้ได้ความรู้ใหม่ในการ

อธิบายสังคมได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด โดยการสื่อสารในสังคมอาเซียนเบื้องต้นสามารถมองในลักษณะแบบจำลองทางการสื่อสารที่สำคัญตามที่ เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo, 1960) เสนอไว้ 4 องค์ประกอบคือ

1.1 ผู้ส่งสาร (Sender) หรือ แหล่งสาร (Source) หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือ หน่วยงานผู้ที่มีอำนาจในการสื่อสาร ทำหน้าที่ในการส่งสารหรือเป็นแหล่งกำเนิดสารเกี่ยวกับประเด็นอาเซียน โดยแหล่งสารมักจะมีรูปแบบการสื่อสารจากบนลงล่าง (Up Side Down) เป็นส่วนใหญ่ อาทิ การนำเสนอประเด็นอาเซียนของภาครัฐบาลที่ส่งผลกระทบต่อไปยังภาคเอกชนและกระจายต่อไปยังภูมิภาค

1.2 สาร (Message) หมายถึง ข้อมูล ความรู้ และการกำหนดประเด็นอาเซียนที่ถูกนำเสนอออกมาจากผู้ส่งสารผ่านการใช้ภาษา ได้แก่ ส่วนแรก คือ วจนภาษา (Verbal Language) ซึ่งคนในสังคมต้องเรียนรู้และใช้ภาษาในการฟัง พูด อ่าน เขียนและคิด ดังนั้นการใช้วจนภาษาในการสื่อสารประเด็นอาเซียนจึงต้องคำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสมและยังต้องคำนึงถึงเป้าหมายในการสื่อสาร อาทิ เอกอัครราชทูตทั้ง 4 ประเทศที่ให้ข่าวสารเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมของอาเซียนว่า "ทุกชาติต่างเตรียมพร้อมที่จะก้าวสู่ AEC กันตั้งแต่วันนี้ และสิ่งที่ทุกชาติต้องทำวันนี้ คือ เรียนรู้ทางสังคม วัฒนธรรมของแต่ละประเทศที่มีความหลากหลาย เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ถือเป็นพื้นฐานสำคัญมากในการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียน" (AEC ไม่รู้ไม่ได้, 2556) หรือการสื่อสารในภาคการเกษตรให้เกิดความเข้าใจในองค์กรไปในทิศทางที่ว่าประชาคมอาเซียนคือ "ครอบครัวเดียวกัน" เป็นต้น (ความเป็นประชาคมอาเซียนภาคการเกษตร, 2556)

ในส่วนที่สองคือ วจนภาษา (Non - Verbal language) ซึ่งเป็นภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำ แต่แฝงอยู่ในกิริยาอาการต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งอื่นๆ อาทิ การจัดกิจกรรมเพื่อเฉลิมฉลองในวันครบรอบ 46 ปีของการก่อตั้งอาเซียน ในวันที่ 8 สิงหาคม 2556 เพื่อสื่อความสัมพันธ์ที่ยาวนาน เป็นต้น (การจัดกิจกรรมเฉลิมฉลอง, 2556)

1.3 สื่อ หรือช่องทาง (Media Or Channel) หมายถึง พาหนะของสารจะทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งช่องทางของสื่อจะมีพัฒนาการจากสื่อดั้งเดิมอันมีกระบวนการในการส่งสารแบบทางเดียว (One-way Communication) โดยที่ผู้รับสารจะไม่มีโอกาสในการโต้ตอบกลับ (Feedback) ไปยังผู้ส่งสารในทันทีทันใด อาทิ สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์และภาพยนตร์ เป็นต้น จนกระทั่งมีการกำเนิดของสื่อใหม่ซึ่งเป็นเทคโนโลยีทางด้านสื่อสารโทรคมนาคมที่มีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด จนทำให้ผู้รับสารไม่เป็นเพียงผู้รับสารเท่านั้น แต่สามารถกลายเป็นผู้ส่งสารสลับกันไปมาแบบสะท้อนกลับ (Interactive) หรือที่เรียกว่า สื่อสังคมออนไลน์ (Social Online Media) ตัวอย่างเช่น Blog, Youtube, WordPress, Wikipedia, Flickr, eBay, Facebook ฯลฯ สิ่งนี้จึงเป็นช่องทางการสื่อสารในสังคมอาเซียนที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Thompson, 1995)

1.4 ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือมวลชนในสังคมอาเซียนที่ประกอบไปด้วยประชาคมทั้ง 10 ประเทศ คือ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ บรูไน เวียดนาม พม่า ลาว และกัมพูชา ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สึนึกคิด ตลอดจนพฤติกรรมและผลกระทบต่อประชาชนในกลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งจัดเป็นความรู้ในแง่มุมมองของผู้รับสารที่สำคัญเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ เดวิด เค เบอร์โล ยังได้อธิบายเพิ่มเติมถึงคุณสมบัติที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารควรต้องมีเท่าๆกันจึงจะไม่เกิดปัญหาในการสื่อสาร อันได้แก่ 1) ทักษะในการสื่อสาร เช่น ความสามารถในการพูด การเขียน และความสามารถในการคิดและการใช้เหตุผล เป็นต้น 2) ทักษะหรือวิธีการที่บุคคลประเมิน สิ่งต่าง ๆ โดยความโน้มเอียงของตนเองเพื่อที่จะเข้าถึงหรือเป็นการหลีกเลี่ยงสิ่งนั้น ๆ เช่น ทักษะคิดต่อตนเอง ต่อหัวข้อของการสื่อสาร ต่อผู้รับสาร ต่อสถานการณ์แวดล้อมการสื่อสารในขณะนั้น เป็นต้น 3) ความรู้ หรือความรู้ของผู้ส่งสาร ในเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ บุคคลหรือกรณีแวดล้อมของสถานการณ์การสื่อสารในครั้งหนึ่ง ๆ ว่ามีความแม่นยำหรือถูกต้องเพียงไร 4) ระบบสังคม ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมกรรมการสื่อสารของบุคคล เพราะบุคคลจะขึ้นอยู่กับกลุ่มทางสังคมที่ตนเองอยู่ร่วมด้วย 5) ระเบียบวัฒนธรรม หมายถึง ขนบธรรมเนียม ค่านิยม ความเชื่อ ที่เป็นของตัวมนุษย์ในสังคม และเป็นตัวกำหนดที่สำคัญในการสื่อสารด้วย เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคลต่างวัฒนธรรมกัน อาจประสบความล้มเหลวได้เนื่องจากความคิดและความเชื่อที่มีไม่เหมือนกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร (Cobley&Paul, 1960) ดังนั้นการมองปรากฏการณ์ในสังคมอาเซียนจึงสามารถเริ่มต้นจากแบบจำลองการสื่อสารและเชื่อมโยงไปยังกลุ่มแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายความรู้และความจริงที่กำลังจะเกิดขึ้นในการสื่อสารเชิงซ้อนในสังคมอาเซียนต่อไป

2. การสื่อสารเชิงซ้อนในสังคมอาเซียน

การสื่อสารเชิงซ้อน (Communications complexity) เป็นการอธิบายถึงความสลับซับซ้อนทางการสื่อสารที่มองในเชิงรูปธรรมจะเกี่ยวข้องกับข้อมูลข่าวสาร รูปแบบการสื่อสาร ช่องทางการสื่อสาร พฤติกรรมการสื่อสาร เป็นต้น และมองในเชิงนามธรรมจะเกี่ยวข้องกับความคิด ความหมาย ความเชื่ออัตลักษณ์ อุดมการณ์ที่มากับการสื่อสาร ซึ่งในสังคมอาเซียนภายหลังหากเปิดประชาคมอาเซียนในปี 2558 การสื่อสารจะมีความเป็นเชิงซ้อนมากขึ้นและจะมีทิศทางของการสื่อสารทั้งในแบบให้ความร่วมมือและเกิดข้อขัดแย้งไปพร้อมๆ กัน โดยคาดว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้นตามปัจจัยต่างๆในสังคมดังนี้

ปัจจัยที่หนึ่ง คือ การเมืองการปกครอง (Politics and Governance) แม้ว่ากฎบัตรอาเซียนได้กำหนดไว้ชัดเจนถึงหลักการประชาธิปไตยและให้ประเทศสมาชิกยึดมั่นต่อรัฐบาลที่มาจากวิถีทางรัฐธรรมนูญ แต่การปกครองของประเทศสมาชิกอาเซียนยังคงมีหลากหลายรูปแบบ ทั้งประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา มี 4 ประเทศ คือ ไทย กัมพูชา สิงคโปร์ มาเลเซีย และประชาธิปไตยในระบบประธานาธิบดี 2 ประเทศ คือ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเผด็จการสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ 2 ประเทศ คือ ลาว เวียดนาม และเผด็จการทหาร 1 ประเทศ คือ พม่า และสมบูรณาญาสิทธิราชย์ 1

ประเทศ คือ บรูไน สิ่งนี้จึงทำให้การรักษาอำนาจของนักการเมืองแต่ละประเทศจะเกิดการโจมตีกันในรูปแบบสงครามข่าวสารทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อใหม่ โดยความขึ้นขอบและความเกลียดชังต่ออุดมการณ์ทางการเมืองจะขยายตัวกว้างขึ้นตามระดับของผลประโยชน์ที่อาศัยร่วมกันในฝ่ายต่างๆ (The ASEAN Economic Community, 2013)

ปัจจัยที่สอง คือ ความแตกต่างด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and cultural differences) ในประเทศสมาชิกอาเซียนมีความหลากหลายทางเชื้อชาติศาสนา โดยแบ่งเป็นประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม คือ บรูไน อินโดนีเซีย มาเลเซีย และประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ คือ กัมพูชา ลาว พม่า เวียดนาม สิงคโปร์ ไทย ส่วนประเทศที่นับถือศาสนาคริสต์ คือ ฟิลิปปินส์ และนอกเหนือจากความแตกต่างทางศาสนาแล้ว ยังมีปัญหาชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมาก ซึ่งย่อมจะมีความแตกต่างทางความเชื่อ วิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมตามมาอีกด้วย (The ASEAN Economic Community, 2013)

ปัจจัยที่สาม คือ การเคลื่อนย้ายทุน (Capital movement) หรือการไหลเข้าออกของเงินทุนทั้งภายในประชาคมอาเซียน และจากกลุ่มประเทศที่ต้องการผลประโยชน์จากประชาคมอาเซียน ทั้งนี้รวมถึงภาคเอกชนและรัฐบาล โดยจะเกิดการลงทุนทั้งทางตรงและการลงทุนทางอ้อม แม้ว่าทุนจะมาในลักษณะของเงินตรา แต่ในบริบทอาเซียนยังหมายรวมถึงอำนาจในการจัดสรรทุนในรูปแบบทรัพยากรต่างๆอันจะนำมาซึ่ง การจัดการทางการเมืองการปกครองและสังคมวัฒนธรรม กล่าวคือการเคลื่อนย้ายของทุนในการเปิดเสรีประชาคมอาเซียนจะนำมาซึ่งการช่วงชิงผลประโยชน์ทั้งในเชิงเศรษฐกิจวัตถุและเศรษฐกิจทางวัฒนธรรมอย่างเลี่ยงไม่ได้ (Jeffrey D.Sachs, Felipe Larrain อังใน วิธาน เจริญผล, 2556)

ดังนั้นปัจจัยทั้งสามประการข้างต้นจึงเปรียบเสมือนแม่สีที่จะทำให้เกิดการผสมผสานรูปแบบการดำเนินชีวิต (Lifestyle) ที่มีความเป็นเชิงซ้อนที่หลากหลายน่าขึ้นในสังคมอาเซียน ไม่ว่าจะ เป็นวิถีการบริโภคอันเป็นผลให้เกิดการสร้างควมหมายจากการรวมกลุ่ม หรือการสร้างอัตลักษณ์เพื่อก่อรูปเป็นอุดมการณ์ผ่านรูปแบบทางภาษา หรือก่อรูปวาทกรรมให้มีอำนาจในการช่วงชิงความหมาย ซึ่งปัจจัยทั้งหมดนี้ทำให้สังคมอาเซียนมีทิศทางการเปลี่ยนแปลงไปในแบบเชิงซ้อน ที่ผสมผสานกับความสั่นไหวของวัฒนธรรมโลก (Global Cultural Flow อังใน Josiah McC. Heyman and Howard Campbell, 2009) โดยคนหนึ่งคนอาจมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย หรือมีการบริโภคที่หลากหลายวัฒนธรรม มีการทำวัฒนธรรมเป็นสินค้าและในทางเดียวกันอำนาจในการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็หลุดมือไปโดยไม่มีใครเป็นเจ้าของที่แน่ชัด (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552) ดังนั้นการสื่อสารเชิงซ้อนในสังคมอาเซียนจึงจะพบได้ทั้งความขัดแย้ง การต่อรอง และการคล้อยตาม ซึ่งจะก่อให้เกิดปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ ท้องถิ่นภิวัตน์ และนโยบายภิวัตน์ ดังนี้

2.1 การไม่ยึดเกาะพรมแดน (Ethnoscape) ผู้คนจะไม่อยู่กับพื้นที่ถาวร การสื่อสารจะไม่มีพรมแดน อันเป็นผลมาจากเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนดและการเคลื่อนย้ายแรงงานของชาติพันธุ์ที่ไม่ยึดเกาะกับพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และทุนไปอย่างคุ่มขนาน

2.2 การแย่งชิงความหมายบนพื้นที่สื่อ (Mediascape) ซึ่งเป็นผลมาจากเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนดรูปแบบและขีดความสามารถของการสื่อสารอย่างไร้พรมแดนไปยังมิติทาง การเมือง สังคม และทุน เพื่อแย่งชิงการควบคุมความหมายด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ การกำหนดกรอบภาพข่าวสาร (Media Framing) และการกำหนดวาระต่อประเด็นข่าวสาร (Agenda setting) เป็นต้น

2.3 พื้นที่การสร้างตัวตน (Ideoscape) คือ การก่อรูปผ่านสถาบันต่างๆ ทั้งสถาบันทางการเมือง สถาบันทางสังคมและสถาบันทางทุน เพื่อผลิต ควบคุม หรือรองรับผลประโยชน์จากข่าวสารที่ได้ประกอบสร้างความหมายขึ้น

2.4 การประกอบสร้างความจริงทางสังคม คือ เกิดความพยายามสร้างควมมีเหตุมีผลในเชิงการครอบงำผ่านการรับรู้ผ่านสื่อต่างๆ เพื่อให้ความหมายไปในกลุ่มผลประโยชน์แห่งองค์กร ทั้งนี้การประกอบสร้างความจริงทางสังคมดังกล่าว จะขึ้นอยู่กับกาลและเทศะที่ไม่มีความแน่นอน ขึ้นอยู่กับรสนิยมของผู้รับสารที่ปัจจุบันมีความต้องการในแบบปัจเจกชนมากขึ้น (Giulianotti, 2005)

2.5 การบริโภคนิยมเชิงสัญลักษณ์ คือ การบริโภคนิยมที่ตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งสัญลักษณ์ต่างๆ โดยทั่วไปแล้วสินค้าอย่างหนึ่งจะมีสองคุณค่าคือ หนึ่งคุณค่าแห่งการใช้สอย และสองคุณค่าในการแลกเปลี่ยน ซึ่งแนวโน้มในอนาคตจะเกิดความต้องการบริโภคนิยมทั้งประโยชน์ใช้สอยและสัญลักษณ์เพื่อประกอบสร้างความหมายของตัวตนไปพร้อมๆกัน (Danesi, 2002)

เพราะฉะนั้นการศึกษาในประเด็นการสื่อสารเชิงซ้อนในสังคมอาเซียนจึงเป็นเรื่องที่นักวิชาการจำเป็นต้องมีองค์ความรู้เท่าทันกับปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไปในแบบที่สังเกตเห็นเบื้องหน้า และจำเป็นต้องลงไปในระดับเชิงซ้อน เพื่อให้รู้เท่าทันความเชื่อมโยงภายใน (Internal linkages) อันเป็นสิ่งขับเคลื่อนพฤติกรรมของผู้คนในสังคมอาเซียน อาทิ สื่อดั้งเดิมอย่างโทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ที่เคยเป็นสื่อที่ทรงประสิทธิภาพในการเข้าถึงผู้รับสารในระดับมวลชน แต่ปัจจุบันกำลังถูกท้าทายด้วยเทคโนโลยีสื่อใหม่ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเปิดรับสื่อของ “เวลา” และ “พื้นที่” (Time & Space) ดังคำกล่าวของ Marshall McLuhan (1981) ที่นิยามโลกปัจจุบันนี้ว่า “หมู่บ้านโลก” (Global Village) และวัฒนธรรมใหม่ก็ได้ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านสื่อจนกระทั่งสิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้กลายเป็นบรรทัดฐานของสังคม (Social Norms) ไปโดยไม่รู้ตัว

3. การใช้ทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักในการอธิบายสังคมอาเซียน

ทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลัก (Mainstream of Communication Theory) ได้พัฒนาขึ้นพร้อมๆกับการกำเนิดของสื่อมวลชนในยุคเริ่มต้น ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าสื่อดั้งเดิม (Traditional Media) ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชนแขนงต่างๆ อาทิ สื่อหนังสือพิมพ์ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียงและสื่อภาพยนตร์ ซึ่งสื่อประเภทดังกล่าวมีคุณลักษณะต่างกันไปในแบบแยกส่วน แต่มีหน้าที่ต่อการ

สื่อสารมวลชนไปยังภาคส่วนต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่ผ่านมามีสื่อดั้งเดิมได้ถูกวางไว้ให้เชื่อมโยงกับโครงสร้างหน้าที่ของสังคม โดยสื่อสารมวลชนมีหน้าที่และความรับผิดชอบ เพราะเชื่อว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการนำเสนอข่าวสารแก่ประชาชนในสังคม

ทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักกลายเป็นกลุ่มทฤษฎีที่สามารถอธิบายอิทธิพลของสื่อและพฤติกรรม การเปิดรับสื่อของประชาชนในแง่มุมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคเริ่มต้น โดยกลุ่มทฤษฎีได้พัฒนาจากกลุ่มนักวิชาการตะวันตกที่ได้สร้างทฤษฎีการสื่อสารที่มีอิทธิพลในช่วง 1940 จากนักวิชาการในศาสตร์ต่างๆ ได้แก่ ลาสเวลล์ (Lasswell) นักรัฐศาสตร์ ลาซาร์เฟลด์ (Lazarsfeld) นักสังคมวิทยา โฮฟแลนด์ (Hovland) นักจิตวิทยา และสุดท้ายเคิร์ตเลวิน (Kurt Lewin) นักจิตวิทยาสังคม ซึ่งนักวิชาการทั้งหมดที่กล่าวมานี้ได้พัฒนาทฤษฎีการสื่อสารให้ปรากฏอย่างแพร่หลายทั่วโลกในยุคเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์เฟื่องฟู (Westley&Maclean, 1957) ทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักจะมีทัศนคติต่อความรู้และความจริงในแบบตรงไปตรงมาแบบภววิสัย (Objective) และยังมีหลักการในแบบวิทยาศาสตร์ที่จำเป็นจะต้องตั้งสมมติฐานให้ห่างจากคติความเชื่อ หรือป้องกันอคติของผู้แสวงหาความรู้และยังจะต้องมีการควบคุม หรือขจัดตัวแปรอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง โดยการทดสอบทฤษฎีจะเป็นการทดสอบเพื่อหาความแน่ใจและใช้การวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ซ้ำๆ จนกระทั่งเป็นสิ่งที่เชื่อถือได้ (Reliable) (Kerliger, 1973) ดังนั้นเมื่อพิจารณากลุ่มทฤษฎีการสื่อสารในแบบกระแสหลักจะพบจุดยืนทางทฤษฎี (Theoretical Standpoint) และระเบียบวิธีการวิจัย (Research Methodology) ในแบบวิทยาศาสตร์ที่มีความแน่นอนและน่าเชื่อถือ ซึ่งที่ผ่านมามีทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักที่สามารถใช้อธิบายสังคมที่หลากหลายแง่มุมตามแต่กลุ่มทฤษฎี ได้แก่

3.1 ทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักในกลุ่ม Magic Bullet Theory / Impact / Effect / Dev.Com. / Innovation / Media Exposure จะสนใจศึกษาและวัดการเปิดรับสื่อ (Media Exposure) ที่ไม่ใช่การเปิดรับสาร (Message Exposure) เพราะในยุคแรกๆ ในการสื่อสารจะสนใจเรื่องสื่ออย่างเดียว และการพัฒนาโจทย์การวิจัยก็จะเน้นย้ำปัญหาไปที่ตัวสื่อ (Media) อาทิ วิทยู โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ โดยจะมีสมมติฐานต่อเรื่องสื่อ (Media) กับ ความถี่ (Frequency) ว่าสามารถส่งผลกระทบถึงเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมได้ ถึงแม้ต่อมาจะมีการทดสอบสมมติฐานใหม่ๆ มาล้มล้างและยอมถอยลงมาว่าสื่อ (Media) กับความถี่ (Frequency) น่าจะมีผลแค่ Attitude หรือในทฤษฎี Agenda setting ที่เชื่อว่ามีผลแค่ Knowledge เท่านั้น ดังตัวอย่างการศึกษาประเด็นบทบาทสื่อมวลชนกับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียนในกลุ่มนักศึกษาจำนวน 2,170 คน จากมหาวิทยาลัยชั้นนำในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ เกี่ยวกับทัศนคติและการตระหนักรู้เกี่ยวกับอาเซียนที่พบว่า คนรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับอาเซียนจากสื่อทีวีมากที่สุดถึง 78% ขณะที่สื่ออินเทอร์เน็ตมีคนเข้าไปค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับอาเซียนอยู่เพียง 49.9 % การศึกษาลักษณะนี้จึงเป็นการคำนึงถึงการเปิดรับสื่อและอิทธิพลของสื่อเป็นหลัก (ศิริวรรณ คำปรีดา, 2556)

3.2 ทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักอันเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning) ที่ก่อตั้งในสายจิตวิทยา เมื่อประมาณปี ค.ศ.1980 ซึ่งทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) ได้คัดค้าน ทฤษฎีตอบสนองโดยตรง (S-R Theory) ว่า คนเราไม่ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆจากประสบการณ์ตรง (Direct Experience) เพียงอย่างเดียวแต่เราเรียนรู้สิ่งต่างๆจากการสังเกต (Observational Learning) ด้วย ในด้านการสื่อสารเราสนใจศึกษาเกี่ยวกับแบบจริง (Real Model) และตัวแบบในสื่อมวลชน (MC Model) ว่ายังมีผลกระทบในแบบระยะยาว (Longterm) ซึ่งในสังคมอาเซียน กลุ่มทฤษฎีนี้จะช่วยอธิบายถึงการเรียนรู้ความเป็นอาเซียนของประเทศสมาชิกอันจะนำไปสู่การเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ ดังเช่น การศึกษาวิจัยที่พบว่า การเตรียมความพร้อมในประเด็นอาเซียนส่วนมากถูกชี้้นำโดยการเรียนรู้จากสื่อสารมวลชนเป็นหลัก (จอห์น นพดล วคินสุนทร, 2556)

3.3 ทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักอันเกี่ยวกับภาพสะท้อน (Reflection Theory) สนใจความสัมพันธ์ระหว่างโลกจริงกับโลกในสื่อ โดยใช้เกณฑ์เรื่องการมาก่อน มาหลัง หรือ ตัวแปรต้น ตัวแปรตาม ในการแยกความแตกต่าง โดยเชื่อว่าสื่อมวลชนจะทำหน้าที่สะท้อนความเป็นจริงที่มีอยู่จริง คล้ายกับภาพในกระจกที่ต้องมีโลกจริงก่อน (Primacy) แล้วจึงจะเกิดภาพสะท้อนในโลกสื่อ ดังเช่นการศึกษาวิจัยที่พบว่า สื่อสารมวลชนในประเทศไทยมีความเชื่อว่า การให้ข้อมูลข่าวสารในประเด็นอาเซียนเป็นการสะท้อนความจริงจากองค์กรอาเซียนหรือนโยบายรัฐบาล เพื่อให้ประชาชนทราบว่า ความเป็นอาเซียนจะมีลักษณะเป็นไปตามข้อมูลข่าวสารที่ให้แก่ประชาชน (จอห์น นพดล วคินสุนทร, 2556) แม้ว่าความเป็นอาเซียนในปี 2558 ยังมาไม่ถึงก็ตาม

3.4 ทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักในกลุ่มหน้าที่นิยม (Functionalism) แบ่งเป็นสองกลุ่มทฤษฎีใหญ่คือ Social Functionalism และ Individual Functionalism ทั้งนี้ในส่วนทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักจะสนใจเพียง Social Functionalism และเรียกชื่อว่า Functionalism โดยมีความเชื่อในพลังของสื่อว่า สื่อจะทำการต่างๆได้มากมาย เช่น สื่อทำให้คนไปเลือกตั้งได้ หรือสื่อทำให้เด็กโตไปไม่โกง เป็นต้น นอกจากนี้ในกลุ่มหน้าที่นิยมยังเปรียบเทียบสังคมกับร่างกายที่เชื่อว่าสังคมจะแบ่งกันทำหน้าที่และสอดคล้องโยงใย เชื่อมโยงกันเพื่อไม่ให้เกิดข้อขัดแย้ง ดังเช่นการศึกษาวิจัยที่พบว่า สื่อสารมวลชนมีอิทธิพลและได้ทำหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสารของบริบทอาเซียนแก่ประชาชน (จอห์น นพดล วคินสุนทร, 2556)

4. การใช้ทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่ในสังคมอาเซียน

ทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่ (Neo-critical of Communication Theory) ใช้ทัศนะทางปรัชญาความรู้ที่มีความต่างจากกลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักข้างต้น ในมุมมองของกระแสวิพากษ์แนวใหม่มองแย้งว่า สังคมไม่ได้มีแต่ความสัมพันธ์ที่สมดุลในเชิงหน้าที่นิยมเพียงอย่างเดียว แต่กลับเชื่อถึงความขัดแย้งที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาความร่วมมือ โดยจะพบความขัดแย้งและการปรับตัวให้สมดุล หมุนวนเวียนไปเรื่อยๆอย่างไม่สิ้นสุด โดยการกำเนิดขึ้นของสื่อใหม่จะเป็นตัวเร่งความขัดแย้งและความสมดุลให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะสื่อใหม่จะทำให้ผู้รับสารไม่เป็นเพียงแต่ผู้รับสาร แต่สามารถกลายเป็นผู้ส่งสารในทางหนึ่งด้วย และสิ่งนี้จะกลายเป็นพฤติกรรมสื่อสารในสังคมอาเซียนที่จำเป็นจะต้องอาศัยกลุ่มทฤษฎีกระแสวิพากษ์แนวใหม่ ซึ่งให้ความสนใจเกี่ยวกับความหมาย อุดมการณ์ คติความ

เชื่อและอัตลักษณ์ที่มักกระทำผ่านภาษาเป็นสำคัญอันเป็นแนวคิดที่โน้มเอียงในแบบหลังโครงสร้างนิยม (Post-Structuralism) มากยิ่งขึ้น

ทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่ มีฐานความคิดจาก คาร์ล มาร์ก (Karl Marx) นักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ได้แบ่งมิติทางสังคมเป็นโครงสร้างส่วนล่าง (Infrastructure) และโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ฐานความคิดดังกล่าวได้ก่อตัวเป็นปรัชญาแนววิพากษ์ที่มองการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่ามีลักษณะความขัดแย้งเป็นพื้นฐานและเชื่อว่าความขัดแย้งดังกล่าวจะกลายเป็นตัวผลักดันการเคลื่อนไหวทางสังคม เหตุเพราะสังคมนั้นประกอบไปด้วยกลุ่มคนและชนชั้นต่างๆที่ล้วนมีความขัดแย้งกันเป็นหลัก ซึ่งกลุ่มหรือชนชั้นต่างๆจะพยายามใช้กลไกทุกอย่างในสังคมนั้นเพื่อชิงมรดกชนในการจัดความขัดแย้งเพื่อประโยชน์ของกลุ่มและชนชั้นของตนให้มากที่สุด ดังนั้นปรัชญาแนววิพากษ์จึงมุ่งสนใจปรากฏการณ์ต่างๆในสังคมว่า สิ่งที่เป็นอยู่นั้นมีความเป็นมาอย่างไร คลี่คลายอย่างไร ด้วยกระบวนการอะไร โดยใช้วิธีการเข้าสู่ปัญหาในลักษณะองค์รวม (Holistic) ซึ่งจะพิจารณาถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมิติ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม จนเกิดแนวคิดเชิงสัมพัทธ์ (Relativism) ที่มองว่าความจริงในสังคม ไม่ได้มีหนึ่งเดียวแต่มีหลายวิธีและหลายมุมมอง (กาญจนา แก้วเทพ, 2548)

ทั้งนี้ทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่จะมีมุมมองต่อปรากฏการณ์ด้านการสื่อสารในแบบโครงสร้างส่วนบนเป็นหลัก อันได้แก่ มิติความคิด มิติวัฒนธรรม จิตสำนึก อุดมการณ์ ตามบทสรุปของคาลมาร์กที่กล่าวไว้ว่า "ชนชั้นใดมีอำนาจในการครอบครองปัจจัยการผลิต ชนชั้นนั้นก็ย่อมมีอำนาจในการควบคุมความคิดของสังคมไปด้วย" ซึ่งนักทฤษฎีในกลุ่มวิพากษ์แนวใหม่นี้มองเรื่องการผลิตไปในมิติของความคิด วัฒนธรรม จิตสำนึก อุดมการณ์ที่กระทำผ่านภาษาและสื่อ ซึ่งการที่สื่อมวลชนถูกมองว่ามีบทบาทหน้าที่ในสังคมเปรียบดังพระเอกขี่ม้าขาวในอุดมการณ์กระแสหลัก ในมุมมองเชิงวิพากษ์จึงมองกลับว่า เป็นเพียงการประกอบสร้างผ่านเครื่องมือของกลุ่มผู้มีอำนาจครอบครองปัจจัยการผลิตของรัฐบาลหรือกลุ่มนายทุนที่ควบคุมสื่อนั่นเอง นอกจากนี้กลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่ ยังได้รับอิทธิพลทางความคิดส่งต่อเรื่อยมาจากกลุ่มทฤษฎีวิพากษ์ในยุคก่อนตัว (กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน, 2551) ได้แก่

4.1 กลุ่มทฤษฎีครอบงำสื่อของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) เสนอว่าการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมนั้นควรให้ความสนใจกับเรื่องกลไกการครอบงำความคิดของบุคคลและการครอบงำพื้นที่ทางวัฒนธรรมในสังคมมากพอๆกับการศึกษามิติทางเศรษฐกิจและมองว่าการทำงานของสื่อมวลชนทุกชนิดคือการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ (Hegemony) ทางความคิดและวัฒนธรรม

4.2 กลุ่มทฤษฎีครอบงำสื่อของ หลุยส์ อัลธุสแซร์ (Louis Althusser) เสนอว่าในการวิเคราะห์สังคมควรให้ความสนใจเรื่องการวิเคราะห์ จิตสำนึก อุดมการณ์ การสร้างหน้าที่ และการติดตั้งอุดมการณ์ ความคิด ได้แก่ ศาสนา โรงเรียน ครอบครัว สื่อมวลชน

4.3 กลุ่มทฤษฎีอุตสาหกรรมสร้างวัฒนธรรมของสำนักแฟรงเฟิร์ต ซึ่งแบ่งออกเป็นสองแนวทางดังนี้ แนวทางที่หนึ่งของธีโอดอร์อะดอร์โน (Theodor Adorno) และแม็กฮอร์คไฮเมอร์ (Max Horkheimer) ไม่เห็นด้วยกับอุตสาหกรรมวัฒนธรรม มองว่าวัฒนธรรมมวลชนเป็นการไม่ให้ความสำคัญกับความคิด จิตสำนึก อุดมการณ์ หากแต่มุ่งมูลค่าทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว โดยกล่าวหาว่าสื่อมวลชนตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มทุนที่มีอำนาจ แต่ในแนวทางที่สองของ วอลเตอร์ เบนจามิน (Walter Benjamin) กลับเห็นด้วยและชื่นชอบว่า การผลิตซ้ำเป็นสิ่งที่ดี เพราะประชาชนจะมีสิทธิ์ที่จะเสนอมุมมอง ตีความหมายและเข้าถึงศิลปะและวัฒนธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งปรากฏการณ์เช่นพบเห็นเป็นจริงในปัจจุบันแล้วและจะเห็นชัดมากยิ่งขึ้นเมื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เหตุเพราะแต่ละประเทศจำเป็นต้องนำวัฒนธรรมมาทำเป็นสินค้านั่นเอง

ภายหลังต่อมาทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่ได้ถูกพัฒนาให้มีลักษณะเป็นลูกผสม (Hybridization) ที่นำเอาแนวคิดจากสำนักอื่นๆที่มีมาก่อนมาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในยุคสมัยปัจจุบันและมีความสนใจศึกษาแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) อันมีจุดร่วมในการศึกษาคือ การผลิตซ้ำ ความเชื่อ อุดมการณ์ ความหมาย โดยมีต้นกำเนิดจากสำนักเบอร์มิงแฮมเกิดในช่วงศตวรรษที่ 20-21 (กาญจนา แก้วเทพ, 2552) ได้แก่

4.4 การบริโภคเชิงสัญลักษณ์ (Consumption of Sign) ของฌอง โบดริยาร์ด (Jean Baudrillard) ที่เสนอว่า การบริโภคในปัจจุบันไม่ใช่การบริโภคเพื่อสนองตอบความจำเป็นขั้นพื้นฐานหรือการใช้ประโยชน์โดยตรงจากสินค้าอีกต่อไป หากแต่กลายเป็นการบริโภคเชิงความหมาย

4.5 มายาคติ (Myth) ของโรลันด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) นักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศสที่ได้อธิบายถึงแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์กับโครงสร้างอำนาจทางสังคมที่สื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมอันถูกกลบเกลื่อนให้รับรู้แบบเป็นธรรมชาติ

4.6 วัฒนธรรมประชานิยม (Pop Culture) ที่สำนักเบอร์มิงแฮมได้ให้ความหมายคล้ายกับกรัมสกี (Gramsci) ที่ยกเลิคำว่าวัฒนธรรมต้องเป็นสิ่งดีงาม แต่มองว่าวัฒนธรรมเป็นเพียงวิถีชีวิตประจำวันของคนธรรมดาเป็นชีวิตร่วมสมัยโดยให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับสื่อต่างๆในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เพลง หนังสือ ละคร ทีวี การตูน ฝ่าบ ที่สาธารณะ อาหารการกิน การแต่งกาย เป็นต้น

4.7 การใส่รหัสและการถอดรหัส ของสจิวท ฮอลล์ (Stuart Hall) นักวิชาการผิวสีชาวอังกฤษที่กล่าวว่า การโน้มน้าวใจผู้รับสารได้มิได้แปลว่า ผู้รับสารอ่อนแอแต่เป็นเพราะวัฒนธรรมของการใส่รหัส ความเชื่อ ทศนคติ และการถอดรหัสในขณะนั้นมีบริบทเอื้อหนุนกัน ทำให้การเปิดรับสารแต่ละครั้งจะมีผลได้ถึงสามประการ คือ ถอดรหัสแล้วเชื่อ หรือถอดรหัสแล้วต่อรอง หรือถอดรหัสแล้วต่อต้าน

4.8 วาทกรรม ของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นักวิชาการชาวฝรั่งเศสที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจที่มีใช้การกดขี่ แต่เป็นอำนาจของความหมายแห่งภาษาและความรู้ จนกลายเป็นการก่อรูปทางวาทกรรม โดยฟูโกต์ ระบุว่า ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของโลกส่วนใหญ่ก็คือประวัติศาสตร์แห่งการจัดการทางอำนาจ แม้อำนาจนั้นมีใช้ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หากแต่เป็นเวทีแห่งกล

ยุทธในการช่วงชิงของฝ่ายที่มีอำนาจและฝ่ายที่ไม่มีอำนาจ เพื่อใช้สถาปนาและธำรงรักษาเรื่องราวต่างๆ ให้เป็นไปตามที่ผู้มีอำนาจในขณะนั้นต้องการ

ฉะนั้นกลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่จึงเป็นกลุ่มทฤษฎีที่มีกระบวนการทัศน์ การมองต่างไปจากกลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลัก อันจะทำให้ความเข้าใจหรือการมองปรากฏการณ์ใน สังคมอาเซียนมีมุมมองที่แตกต่างกันออกไปตามที่ กาญจนา แก้วเทพ (2554) ได้กล่าวไว้ในเรื่องการ เปลี่ยนแปลงความสนใจในการศึกษาทางการสื่อสาร ซึ่งพอจะทำนายเทียบเคียงกับสังคมอาเซียนที่จะ เกิดขึ้น คือ

1) เรื่องการผลิตสื่อในสังคมอาเซียน กลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักจะสนใจเทคนิคการผลิต (Technical Production) แต่กลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่จะสนใจในส่วนความหมาย ของการผลิต (Meaning production)

2) เรื่องการวัดการเปิดรับสื่อ (Media Exposure) ในสังคมอาเซียน กลุ่มทฤษฎีการสื่อสาร กระแสหลักจะสนใจเรื่องความถี่ (Frequency) แต่กลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่จะสนใจ การเปิดรับสาร (Message Exposure)

3) เรื่องโลกความเป็นจริง (Real World) ในสังคมอาเซียน กลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลัก จะเชื่อการทำหน้าที่สะท้อนความเป็นจริงของสังคมผ่านสื่อ แต่กลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนว ใหม่จะเชื่อเรื่องการประกอบสร้างความจริง โดยเชื่อว่าอำนาจของสื่อมวลชน สามารถก่อรูปของความเป็น จริงได้ (Reality)

4) เรื่องความหมายในสังคมอาเซียน กลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักจะเชื่อแนวทางเดิมที่มี วิธีการศึกษาแบบ Diachronic คือศึกษาความหมายที่เปลี่ยนไปตามช่วงเวลา แต่กลุ่มทฤษฎีการสื่อสาร กระแสวิพากษ์แนวใหม่จะเชื่อเรื่องสัญวิทยา ที่ต้องพิจารณาระดับความเข้มข้นของนักวิชาการที่ เกี่ยวข้อง ไถ่เรียงจากระดับอ่อนที่สุดไปเข้มข้นที่สุด ได้แก่ C.Peirce, F.de Saussure และBarthes ซึ่งจะมี แนวทางการศึกษาความหมายตั้งแต่ ความหมายแบบ Syntacmatic ความหมายจากการเปรียบเทียบ ความหมายโดยตรง (Denotative) และความหมายโดยนัย (Connotative) รวมไปถึงการเล่าเรื่อง (Narrative) หรือการนิยามความหมาย (Definition) ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ (Power)

5) เรื่องสื่อกับสังคมในสังคมอาเซียน กลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักจะเชื่อว่าสื่อสารมวลชน มีพลังอำนาจและมีหน้าของสื่อ โดยเปรียบเทียบสังคมกับร่างกายว่าต้องแบ่งหน้าที่กันอย่างสมดุล แต่กลุ่ม ทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่กลับเชื่อว่า สื่อก็เป็นเหมือนหุ่นเชิดที่มีได้มีพลังอำนาจเหนือ ระบบการเมือง หรือระบบทุน ซึ่งเต็มไปด้วยการช่วงชิงความหมายผ่านความขัดแย้ง

6) เรื่องพฤติกรรมศาสตร์ในสังคมอาเซียน กลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลักจะเน้นการศึกษา ทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ (Behaviorism) แต่กลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่จะเป็น การศึกษาทางด้านวัฒนธรรม (Culturalism)

5. บทสรุป

สังคมอาเซียนมีรูปแบบการสื่อสารเชิงซ้อนภายใต้อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นอยู่ทั่วทุกมุมโลก สังคมอาเซียนจึงกำลังเผชิญกับแนวคิดเรื่องพื้นที่สังคมข้ามพรมแดนในการเปิดเสรีประชาคมอาเซียนอันทำนายได้ว่าจะเกิดการรวมตัวของกลุ่มคนต่างๆ ที่เป็นกลุ่มท้องถิ่น หรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทำให้เกิดการต่อต้าน ต่อรอง และคล้อยตามในประเด็นต่างๆ มากขึ้น

การศึกษาประเด็นการสื่อสารในบริบทอาเซียนจะมองปรากฏการณ์ในเชิงเดี่ยวอย่างเช่นเคยคงจะไม่เพียงพอ หากแต่ต้องใช้มุมมองทางทฤษฎีที่มีความหลากหลายให้มีความเหมาะสมกับปรากฏการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นจริงในอนาคต ไม่ว่าจะเป็น การไม่ยึดเกาะพรมแดน การแย่งชิงพื้นที่ความหมายบนพื้นที่สื่อ การสร้างพื้นที่การสร้างตัวตน เป็นต้น ดังนั้นบทความนี้จึงให้ภาพกว้างทางทฤษฎีในกลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสหลัก (Mainstream of Communication Theory) และในกลุ่มทฤษฎีการสื่อสารกระแสวิพากษ์แนวใหม่ (Neo-critical of Communication Theory) ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้อาจมีจุดยืนทางทฤษฎีที่แตกต่างกันอย่างคนละขั้ว แต่ก็มีเป้าหมายสูงสุดของทฤษฎีที่เหมือนกันคือ การอธิบายหรือทำนายสภาพการณ์ ในที่นี้คือสังคมอาเซียน ภายใต้การครอบงำของอำนาจทุน อำนาจรัฐ และอำนาจของประชาชน อันเป็นพลวัตแบบสามเส้าที่หมุนเวียน (Dynamics of The Triangle) และส่งผลต่อความเป็นประชาคมอาเซียน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทุนทางวัฒนธรรม กระบวนการทำให้เป็นชายขอบ กระบวนการทำให้เป็นอื่น ภาพตัวแทน อัตลักษณ์ สตรีนิยม ชาติพันธุ์ การครอบงำและการต่อรอง เป็นต้น ดังตัวอย่างในงานวิจัยเรื่อง ความเป็นหญิงในสถาปัตยกรรมล้านนา : ความเรียงการสื่อความหมาย ที่ระบุถึงอำนาจการประกอบสร้างความหมายและการทำความเข้าใจของสตรีในอดีตต่อการปรับเปลี่ยนความหมายในเชิงทุนทางวัฒนธรรมมากขึ้นในปัจจุบัน (Ratchaneekorn Sae-Wang,2013) หรืองานวิจัยเรื่อง ชุมชนหัตถกรรมในพื้นที่เมือง กรุงเทพฯ : ความเป็นของแท้ การเปลี่ยนแปลง และการอนุรักษ์ ที่ระบุถึงแนวโน้มการนำวัฒนธรรมมาทำเป็นสินค้าและความหมายของวัฒนธรรมก็ถูกประกอบสร้างใหม่ผ่านสินค้าเช่นกัน (Pensiri Chartniyom,2013) เพราะหลังจากนี้การอพยพโยกย้ายแรงงานข้ามชาติและการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมข้ามพรมแดนจะเกิดขึ้นพร้อมไปกับการแพร่กระจายข่าวสารไปอย่างรวดเร็ว สภาพการณ์เช่นนี้จึงทำให้สังคมอาเซียนกลายเป็นพื้นที่ศึกษาวิจัยที่ไม่ถูกจำกัดอยู่แต่อาณาบริเวณอันใดอันหนึ่งอีกต่อไป

ฉะนั้นกลุ่มนักวิชาการด้านการสื่อสารจึงต้องเท่าทันต่อปรัชญาและแนวคิดทฤษฎีการสื่อสารที่กว้างมากขึ้น เพื่อใช้มองปรากฏการณ์เชิงซ้อนในบริบทอาเซียนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ตั้งแต่ประเด็นการสื่อสารที่เปลี่ยนจากเทคนิคการผลิต (Technical Production) ไปสู่ความหมายของผลผลิต (Meaning production) ประเด็นการวัดการเปิดรับสื่อ (Media Exposure) ไปสู่การเปิดรับสาร (Message Exposure) ประเด็นภาพสะท้อนความเป็นจริงของสังคมไปสู่การประกอบสร้างความจริงทางสังคม ประเด็นความหมายในแบบต่อเนื่องไปสู่สัญลักษณ์ และสุดท้ายประเด็นพหุวัฒนธรรมศาสตร์ไปสู่การศึกษาทางด้านวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อให้สามารถอธิบาย หรือทำนายการสื่อสารเชิงซ้อนในสังคมอาเซียนได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง**ภาษาไทย**

- กาญจนา แก้วเทพ. (2548). ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญานิติศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร. หน่วยที่ 12 . นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช.
- กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน. (2551). เศรษฐศาสตร์การเมืองกับการสื่อสารศึกษา. ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ
- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). การวิเคราะห์สื่อ : แนวคิดและเทคนิค. คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2554). รายงานการประชุมกลุ่มศึกษาโครงการกระบวนทัศน์ใหม่ของการสื่อสารศึกษาไทย ครั้งที่ 6/2554. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- การจัดกิจกรรมเฉลิมฉลอง. (2556). ข่าวสารในวันครบรอบ 46 ปี ของการก่อตั้งอาเซียน ณ วิเทศสโมสร กระทรวงการต่างประเทศ. สืบค้นวันที่ 22 กันยายน 2556 ที่ <http://www.mfa.go.th>
- ความเป็นประชาคมอาเซียนภาคการเกษตร. (2556). ข่าวสารในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. สืบค้นวันที่ 22 กันยายน 2556 ที่ <http://www.moac.go.th/>
- จอห์นพดล วคินสุนทร. (2556). การเรียนรู้ความเป็นอาเซียนกับประเด็นการเตรียมความพร้อมของหน่วยงานรัฐและเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่. งานวิจัยประกอบรายวิชาในสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปีการศึกษา 2556.
- นพพล คุณวิบูลย์. (2556). การหารือในประเด็นสำคัญในการประชุมคณะกรรมการอาเซียนแห่งชาติ. ครั้งที่ 3 ณ วิเทศสโมสรส่วนที่ 2 กระทรวงการต่างประเทศ. วันพุธที่ 19 มิถุนายน 2556 สืบค้นวันที่ 18 สิงหาคม 2556 ที่ <http://moac2aec.moac.go.th/>
- วิธาน เจริญผล. (2556). บทความแปลจาก Jeffrey D.Sachs, Felipe Larrain B. *Macroeconomics in the Global Economy*.
- ศิริวรรณ คำปรีดา. (2556) บทบาทสื่อมวลชนกับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน. บทความวิชาการ. มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต สืบค้นวันที่ 18 สิงหาคม 2556 ที่ <http://thainews.prd.go.th>
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2552). โลกาภิวัตน์ ท้องถิ่นภิวัตน์ นโยบายภิวัตน์. การถอดความจากการอภิปรายในเวทีสาธารณะ ณ สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อ 28 ตุลาคม 2552
- AEC ไม่รู้ไม่ได้. (2556). การตื่นตัวเรื่อง AEC ของประเทศเพื่อนบ้านทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7. ฐานข้อมูลบรรณานุกรม Asean NSTDA Annual Conference NAC2013.

ภาษาต่างประเทศ

- Baran. (1995). Mass Communication Theory. Wadsworth Publishing.
- Berker. (2000). Theory and Practice. C. Cultural Studies. Sage Publications.
- Berlo, David K. (1960). The Process of Communication : An Introduction to Theory and Practice. New York : Holt, Rinehart and Winston.
- Cobley,Paul. (1960). The Communication Theory Reader. London and New York : Routledge.
- Danesi. (2002). Understanding Media Semiotics. London: Arnold
- Giulianotti. (2005). Sport: A Critical Sociology. Cambridge :polity
- Josiah McC. Heyman and Howard Campbell. (2009). The anthropology of global flows A critical reading of Appadurai's 'Disjuncture and Difference in the GlobalCultural Economy' Anthropological Theory. University of Texas at ElPaso, USA
- Kerlinger. (1973). Foundations of Behavioral Research 2nd ed. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Marshall McLuhan. (1981). The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century Communication and Society. Bruce R. Powers USA.
- Pensiri Chartniyom. (2013). Craft Communities in Urban Space, Bangkok: Authenticity, Transformation and Preservation. A Ph.D. Candidate in Architectural Heritage Management and Tourism at Silpakorn University year 2012. Veridian E-Journal, SU Vol.6 No. 1 January – April 2013
- Ratchaneekorn Sae-Wang. (2013). Femininity in Lanna Architecture : An Interpretative Essay Ph.D Candidate Student, Architectural Heritage Management and Tourism, Silpakorn University. Veridian E-Journal, SU Vol.6 No. 1 January – April 2013
- The ASEAN Economic Community. (2013). AEC shall be the goal of regional economicintegration by 2015. AEC envisages the following key characteristics : Retrieved 1 July 2013 from <http://www.asean.org/communities/asean-economic-community>
- Thompson. (1995). Mass Communication and Modern Culture. Approaches to Media. London: Edward Arnold.